

Oliko *Vammala* oikea valinta?¹

1. Vuoden 1973 alussa toteutettu kuntaliitos yhdisti Vammalan kaupungin sekä Tyrvään ja Karkun kunnat. Liitosta odoteltaessa uuden kaupungin nimestä käytiin pitkä ja ajoittain kiivaskin polemiikki. Kilpailevina nimiehdokkaina olivat ymmärrettävästi liitoksen kolmen osapuolen vanhat nimet, siis *Karkku*, *Tyrvää* ja *Vammala*. Varteenotettavia ehdokkaita olivat lisäksi alueen vanha historiallinen nimi *Sastamala* ja *Vammaskoski*. Mainituilla viidellä nimellä oli kullakin oma kannattajajoukko, joka koostui toisaalta asiantuntijoista, lähinnä nimistöntutkijoista ja historioitsijoista, toisaalta asialle vihkiytyneistä kotiseutuihmisistä ja muusta yleisöstä. *Karkun* ja varsinkin *Tyrvään* kannattajat vetosivat nimen vanhuuteen ja historialliseen arvoon. Samoja perusteita esittivät *Sastamalan* puoltajat, jotka lisäksi totesivat alueen vanhaan historialliseen nimeen turvautumalla vältyttävän siltä, että jonkin liitosalueen käytössä oleva nimi tulisi koko syntyvän suurkunnan nimeksi. Viimeksi mainittuun argumenttiin ja myös nimen vanhuuteen vetosivat nekin, jotka suosittivat uuden kaupungin nimeksi *Vammaskoskea*. Yksimielisiä *Karkun*, *Tyrvään*, *Sastamalan* ja *Vammaskosken* kannattajat olivat siitä, että huonoin vaihtoehto olisi *Vammalan* valinta. Lähes kaikkien mielestä *Vammala* oli nuori ja keinotekoinen sekä monien mielestä vielä rumakin nimi.

Esimerkkinä *Vammalaa* vastustaneiden mielipiteistä ja samalla lehdistössä käydystä nimikeskustelusta olkoon seuraava Uudessa Suomessa 15.3.1972 julkaistun Aulis Ojan kirjoituksen katkelma:

”Vammaskoskea taas pidettiin siihen aikaan [Vammalan kauppalan perustamisaikana] liian arkisena yhdyskunnan nimeksi, joten asia ratkesi sillä, että jonkun älypään keksimä uudisnimi Vammala vei nimikilvassa voiton. Meidän aikamme näkökulmasta katsoen nimi on todellinen hirviö. Sen sijaan että Vammaskoski olisi esim. ruotsiksi

¹ Turussa Porthan-Seuran vuosikokouksessa 20. 3. 1980 pidetty esitelmä hiukan täydennettynä.

käännettynä lähinnä Spjutfors, Vammalan vastaava ruotsinnois olisi kaiketi Invalidby. Jos siis Vammalan nykyisen kaupungin nimelle annettaisiin etusija uuden laajemman kaupungin nimeä määrättäessä, se ei missään tapauksessa saisi olla keinotekoinen Vammala, vaan historiallinen Vammaskoski. Olihan toki jo keskiajalta lähtien Satakunnassa Vammalankin kylä, mutta ei Tyrväässä, vaan Loimaalla (nykyisellä Alastarolla). Sieltä kai tyrvääläinen Vammaskosken vihaaja aikoinaan otti mallia.”

Kaikesta huolimatta *Vammala* peri voiton myös tämänkertaisessa nimikilvassa. *Vammala*-nimen kannattajien mielestä mitään kilpailua ei ollutkaan: Karkku ja Tyrvää liitettiin Vammalan kaupunkiin, joka tietysti säilytti nimensä. *Vammala*-nimen puolesta esitettiin myös monia ja monenlaisia perusteluita. Asiallinen peruste oli tietysti *Vammalan* jo vakiintunut asema kaupunkiyhdyskunnan nimenä. Nimen historiallista arvoa korostaneille huomautettiin joskus varsin kärkevästi, että historian pölystä vapaana *Vammala* sopiikin erittäin hyvin nykyaikaisen, tulevaisuuteen suuntautuvan ja nopeasti kehittyvän teollisuustalouden nimeksi. Monet huomauttivat myös siitä, ettei *Vammala* suinkaan juuretön ole. Näytteeksi *Vammalan* juurien etsinnästä ja samalla juurien kansanetymologisesta suunnasta lainaan katkelman Tyrvään Sanomissa 11.3.1972 julkaistusta lehden lukijakunnalle tutun nimimerkin U.U.U:n kirjoituksesta:

”On hyvin ilmeistä, että Vammala nimi juontuu Vammaskoskesta ja Vammaskoski on kaiken todennäköisyyden perusteella saanut kas- teensa jostakin ikävästä tapauksesta alkuasukkaiden kahlatessa kuohuvan kosken poikki rannalta toiselle kun ei vielä siltoja ollut. On erittäin vaarallista hypellä niljakkailta vesikiviltä toiselle, siinä teloo itsensä helposti ja ellei ihan huku, niin ainakin vammautuu pahasti. Ehkä näin on tapahtunut useinkin ja tästä nimi Vammaskoski. Ja näin on tapahtunut jo ammuin. Sillä ensimmäisen sillan yli kosken tiedetään olleen jo v. 1520. Tätä ennen vallan kahlailtiin ja vammaan- nuttiin, josta päätellen Vammaskoski nimi taitaa olla perin vanhoilta ajoilta saakka.”

Vammaskoskeen ovat *Vammala*-nimen yhdistäneet myös monet asi- antuntijat.^{1a} Näin mielestäni onkin tehtävä. Pohdittavaksi kuitenkin jää, mikä on *Vammaskosken* ja *Vammalan vamma*.

^{1a} Edellä selostetun nimikilvan yhteydessä näin tekivät mm. Terho Itkonen, Aulis Oja ja Pertti Virtaranta.

2. Satakunnan vanhoissa 1500-luvun historiallisissa asiakirjoissa *Vamma*, *Vammaskoski* ja *Vammala* esiintyvät jo vakiintuneina niminä.² *Vammaskosken* varhaisin asiakirjaan merkintä lienee tapahtunut v. 1553, jolloin Tyrvään nuottakunnan yhteydessä mainitaan *Wammais färss*. *Vammala* esiintyy Loimaan nimistössä 1540-luvulta alkaen sekä kylän- että sukunimenä ja *Vamma* samoin 1540-luvulta alkaen suku- ja/tai talonnimenä.³

Kansanetymologisesti *Vammalan* ja *Vammaskosken* nimet yhdistetään 'loukkaantumaa, vauriota, epämuodostumaa, vikaa, sairautta' merkitsevään sanaan *vamma*, jonka tuntevat kaikki merkittävimmät suomen kielen sanakirjat Gananderista alkaen ja samoin kaikki suomen murteet. Asiallisesti samaa merkitsevinä esiintyvät sanakirjoissa myös *vamm* (t. *vambas*) : *vampaan* ja *vampa* : *vamman* sekä *vammu*. Porin seudun murteissa ja lounaismurteissa tunnetaan lisäksi *famma* ja *fammi* 'isku, kolhaisu, vamma'. Suomen kielen etymologinen sanakirja (s.v. *vamma*) yhdistää kaikki nämä sanat ksk:n sanaan *vamma, josta ovat lähtöisin mn:n *vamm* 'vamma, vika, virhe', nisl:n ja färsaar:n *vamm*, nn:n murt:n *vam* 'onnettomuus'; alkuaan samaa kantaa ovat myös ags. *wamm* 'tahra, vamma, vääräys' ja goot. *vamm : *vammē* (mon. gen.) 'tahra'. Suomen *vamma* on siis germaaninen laina.⁴

Vammaskosken alkuosa on yhdistetty myös appellatiiviin *vamm* : *vammaksen*, jolle Eurén ja Lönnrot antavat sanakirjoissaan merkitykset 'sårande verktyg, vapen, spjut, plogbill'. Gananderin sanakirjassa sana on mainittu monikollisena: *wammaxet* : *wammasten* 'plog'.

Ritva Koskipää on laudaturtyössään "Kokemäenjoen koskien nimet" (1971, 175) aiheellisesti hylännyt nämä etymologiat. Samoin hän kumoaa L. A. Sillanpään kirjaaman (1962, 15) kansanetymologian, jonka mukaan *Vammaskoski* olisi alkuaan ollut *Lammaskoski* ja saanut tämän nimensä siitä, että koskeen joskus muinaisina aikoina on pudonnut lammas. Koskipää itse esittää etymologian, joka on aikaisempia perustel-

² Tässä ja muuallakin esittämäni asiakirjatiedot olen poiminut Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimitoimiston Satakunnan historiallisten asiakirjanimien poimintakokoelmasta, Upsalan paikannimiarkiston (Ortnamnsarkivet i Uppsala) kokoelmista ja julkaisuista asiakirjoista (Finlands medeltids urkunder).

³ Tyrvään Tyrväänkylästä v. 1466 mainittu *Wæmmæ* j Cawcala (FMU IV, 258) kuuluu mahdollisesti samaan nimiryhmään. Sitä vastoin Tukholmassa 26. 5. 1492 langetetussa tuomioissa mainittu *Vemmala* (Løgerdagen nest fore dies rogacionis stode fore retta Laurens Olsson i Vemmala sokn fødder ok tilstodh —), joka Upsalan paikannimiarkiston kokoelmissa oli yhdistetty Tyrvään Vammalaan, ilmeisesti tarkoittaa jotakin muuta paikkaa. Finlands medeltids urkunder -teoksessa (V, 341) tämän nimen lukutavaksi on epäroiden ehdotettu (?) *Jommala*-asua.

⁴ Myös Setälä yhdisti sanat *vamma* ja *vamm* 'vitium, mendum, max. in corpore, vulnus' mainittuun gootin sanaan *vamm* (FUF 13, 467).

lumpi, muttei välttämättä vakuuttavampi. Hänen mukaansa *Vammaskosken* alkuosana on *vamma(i)nen*-nimen *-s*-loppuinen yhdyssanamuoto, ns. casus componens. Henkilöön liittyvänä nimi olisi kuvannut kantajansa rujoa ulkomuotoa. (Koskipää 1971, 174—175.)

Koskipään esittämä etymologia selittäisi *Vammaskosken* problemaattisen *-s*-:n, mutta toisaalta se vaikeuttaisi vanhojen *Vamma-* ja *Vammala-*nimien asettamista suoraan *Vammaskoski*-nimen yhteyteen.⁵ Tämä etymologia myös edellyttää sukunimeä *Vamma(i)nen*, josta ei ainakaan Satakunnan vanhoissa asiakirjoissa liene tietoja.⁶ Lisäksi tulee sekin, että Satakunnassa paikannimien alkuosana oleva *-nen*-loppuinen sukunimi esiintyy yleensä luontevammin yksikön tai monikon genetiivissä kuin *-s*-loppuisena. Odottaisi siis *Vammaskosken* sijasta **Vamma(i)senkoskea* tai **Vamma(i)stenkoskea*; vrt. esim. *Hulttisenkoski*, *Jokisenkari*, *Kakkulaistenkoski*, *Kalistenoja*, *Karusenoja* t. *Karustenoja*, *Kilpastenoja*, *Kinkosenkoski*, *Kiukaistenoja*, *Oittisenkoski*, *Peltostenoja*, *Toivostenoja* jne.⁷

Selvitettäessä *Vammaskoski-* ja *Vammala-*nimien etymologiaa on mielestäni otettava huomioon kaksi tärkeää näkökohtaa. Ensiksikin on lähdeittävä siitä, että Rauta- ja Liekoveden rannat ovat olleet pitkään asuttuja. Niinpä Helvi Vitikkala laudaturtyössään ”Nykyisen Tyrvään kylän- ja talonnimistö ennen vuotta 1901” (1930, 8) huomauttaa, että ”jo silloin, kun historia ensi kerran valaisee niiden oloja, esiintyvät melkein kaikki nykyiset kylät”. Tämä vain vahvistaa sitä käsitystä, että alueen keskeinen paikannimistö periytyy kaukaa historian valaiseman ajan takaa. Ei ole mahdotonta, että myös *Vamma* t. *Vammala* kuuluu tähän vanhaan nimikerrostumaan. Vitikkala arveleekin, että *Vammala* on saattanut olla käytössä lähinnä nykyisen kirkon seudun nimityksenä jo ennen

⁵ Mikäli *Vammalakin*, joka mitä ilmeisimmin on samaa kantaa kuin *Vammaskoski*, liittyisi suoraan *Vamma(i)nen*-nimeen, odottaisi pikemminkin muotoa **Vamma(i)sela*; vrt. Nissilä 1962, 91. Nykyisen kaupungin nimi *Vammala* voidaan tietysti selittää myöhäiseksi *Vammaskoski*-nimen alkuosan pohjalta tekaistuksi paikannimeksi. Tämä selitys ei kuitenkaan päde vanhojen asiakirjojen *Vamma-* ja *Vammala-*nimiin. Niitä olisi pidettävä *Vamma(i)nen*-nimen rinnakkaismuotoina tai niille olisi löydettävä muunlainen etymologia.

⁶ Odotuksenmukainen tämä nimitys ei Satakunnassa vanhastaan ole. Niinpä esim. Nissilä kirjoittaa (1962, 54): ”On eräänlainen aksiomi, että *-la*, *-lä* -johtimisen sukunimen omistaja on länsisuomalainen, *-nen*-loppuisen omistaja taas itäsuomalainen (etenkin savolainen), siis esim. *Nissilä* länsisuomalainen ja *Nissinen* itäsuomalainen, jos kohta tyyppiin siirtymistä lännestä itään ja päinvastoin on voinut tapahtua jo vuosisatoja sitten.”

⁷ Luetteleman nimet olen poiminut Ritva Koskipään em. laudaturtyöstä ja Ritva Oksasen laudaturtyöstä ”Kokemäenjokeen laskevien jokien ja ojien niminä”. Ks. myös Nissilä 1962, 80.

kuin alue on ollut asuttu.⁸ Toiseksi on ilmeistä, että *Vammaskoski* suuren vesistön porttina edustaa alueen vanhinta tunnettua nimikerrostumaa. Ei siis tunnu uskottavalta, että Vammaskosken kaltainen keskeinen paikka olisi nimetty pysyvästi jonkin sattumanvaraisen tapahtuman (lampaan tai keihään koskeen putoamisen tai loukkaantumisen) tai ohikulkijan (esim. turkiskauppias *Vamma(i)sen*) perusteella. Sitä vastoin koski olisi luontevasti voitu nimetä sen rannalla asustavan ihmisen (esim. kalastaja *Vamma(i)sen*) mukaan, kuten Koskipää lienee ajatellut. Tä-mäntapainen nimeäminen kuitenkin tuntuisi edellyttävän verraten kiinteää asutusta, ja vaikka Satakunnan asutus ja siitä kertovat nimet ovatkin vanhoja, ovat muinaisten luonnollisten kulkureittien nimet, kuten *Vammaskoski* ja mahdollisesti myös *Vamma(la)*, ilmeisesti vielä vanhempia. Siksi niiden juuria täytyy etsiä toisaalta.

3. *Vammala* on yhdistetty myös *Vampulaan*, joka esiintyy vanhoissa asiakirjoissa 1540-luvulta lähtien Huittisten nimistössä ja epäilemättä kuuluu tämän alueen vanhaan nimistöön.⁹ Ralf Saxén yhdistää *Vampula*-nimen muinaisyläsaksan *Wamba*-sanaan ja arvelee, että samaa alkujuurta voisivat olla myös *Vammala* ja *Vammelsuu*, joita hän vertaa muinaisyläsaksan *Wamelfrid*- ja norjan *Vammeli*-nimiin (Vir. 1900, 109).

Vitikkala sijoittaa *Vammalan* ”toistaiseksi epäselvien” nimien ryhmään (1930, 377—378), mutta pohtiessaan nimen etymologiaa (333—336) hän viittaa mm. T. E. Karstenin Etelä-Pohjanmaan ruotsalaisina luontoniminä mainitsemiin Munsalan *Vambörviken- ja Koivulahden (?) *Vambbacken* (kansankielessä *vambakkan*) -nimiin. Edellinen on Karstenin olettama nimi, jonka hän arvelee olevan pohjana lahdennimessä *vambbovitjin*. Olettamansa nimen alkuosan *Vambör Karsten yhdistää ruotsin *våmb*-sanaan, joka Etelä-Pohjanmaan ruotsalaismurteissa esiintyy muodossa *vambb* ’bak’ ja vastaa muinaisnorjan *vqmb*-sanaa. Tämä taas esiintyy myös paikannimissä, esim. Norjan Helgelandissa saarennimessä *Vomma* (varh. *Vqmb* tai *Vambarholmr*). (Karsten 1921, 204). Koivulahden *vambakkan*-nimen alkuosan Karsten yhdistää

⁸ Vitikkala kirjoittaa (1930, 332—333): ”Pitäjäläiset nimittivät näihin aikoihin [viime vuosisadan puolivälin tienoilla] kirkon ympäristöä asumuksineen *Kirkonmaaksi*, mutta sen asukkaat kutsuivat jo tällöinkin paikkaa Vammalaksi. Mahdollisesti nimi siis oli tunnettu niemekkeen nimenä jo ennen kuin se vielä oli asuttukaan. Kirkonmaasta tuli kylän suuressa *Kirkonkylä*, joka v. 1912 sai kauppalan oikeudet ja asukkaittensa toivomuksen mukaan virallisestikin nimekseen Vammala.”

⁹ Ks. Vitikkala 1930, 333 ja Koskipää 1971, 174—175. Upsalan paikannimiarkiston koelmista olen merkinnyt muistiin myös *Vambu*-nimen (Hui 1569). Paitsi itsenäisenä *Vampula* esiintyy yhdysnimissä: *Vampulankylä*, *Vampulankoski* jne.

sanaan *vâm*, Etelä-Pohjanmaan ruotsalaismurteissa *vamb* 'buk', ja viittaa sitten edelleen muinaisnorjan *Vqmb*-sanaan (1921, 508).

On nähdäkseni ilman muuta selvä, että *Vammalaa* ja *Vampulaa* ei voida johtaa toisistaan eikä Etelä-Pohjanmaan ruotsalaisalueen *vambakk*- tai *vammbovittin*-nimistä. Sitä vastoin on mahdollista, että kaikki nämä nimet olisivat samaa alkujuurta.

4. Etelä-Norjassa vajaan kymmenen kilometriä Askimista etelään on *Vamma*-niminen paikka, jossa tie ylittää Norjan ja samalla koko Skandinavian pisimmän joen Glomman ja jossa sijaitsee yksi Glomma-joen alajuoksun suurista koskista. *Vamma* on alkuaan ollut vesistöön liittyvä nimi ja tarkoittaa edelleenkin koskea ja siihen rakennettua voimalaitosta.

Norjan koskien nimiä käsittelevässä artikkelissaan Per Hovda kirjoittaa seuraavasti (lainauksesta on jätetty pois karttatiedot ja muut viitteet):

”Vandare tykkjest det vera å finna upphavet til *Vamma*, stor foss i Askim. Gardsnr. 72, 73 *Vammeli*, Askim, som har namn etter fossen, er skrive *Vamblidt* 1604 og *Wambli* 1612, likeeins er gnr. 75 *Vammenes*, Skiptveit, som ogso er nemnt etter fossen, skrive *Vambanes* i Biskep Eysteins jordebok. Det upphavlege fossenamnet har då vore *Vqmb*, vomb. Det same fossenamnet ligg visseleg ogso til grunn for gardsnamnet *Vammar* i Uppdal, skrive *Wamboe* 1626 og *Wambre* 1664. Nær denne garden er det ein foss i Driva som no heiter *Maga-laupet*. Dette namnet skulde etter dette vera ei nylaging og umtyding av det upphavlege fossenamnet *Vqmb*. Sistelekken i namnet *Maga-laupet* torer visa til bruken av *laup* n. um trengsle og tronge stader i elvar (og sund). Ved *Vamma* i Glåma er det ogso eit trengsle i elvi (før utbyggingi av fossen var det eit lengre klemstre med nokre små fall). Truleg viser namnet til desse tilhøvi på eikorvisi.” (1945, 105—106.)

Magnus Olsen on artikkelissaan ”Bidrag til forklaring af norske stedsnavne” esittänyt etymologian, jossa hän rinnastaa *Vamma*-nimet joennimeen *Vinstra*. Tämän hän taas yhdistää appellatiiviin *vinster*. Laina-an Olsenin kirjoitusta:

”Den formodning, at elvenavnet *Vinstra* er at sammenstille med norsk dial. *vinster* f. ’den fjerde mave hos drøvtyggande dyr’, kan støttes ved en henvisning til de ikke faa ord af beslægtet betydning, som anvendes til dannelse af stedsnavne. Saaledes kjendes *Vqmb, d.e. ’vommen’, som navn paa en fos i Glommen (nu *Vamma*, nær gaarden *Vammeli*) og paa en fos i Driva i Opdal (nu kaldet *Magalau-pet*), efter hvilken sidste for gaarden *Vammer* har navn. Oldn. *vqmb* findes ogsaa brugt som navn paa rundagtige holmer (saaledes *Vomma*

i tjøtta herred; *Vambarholmr*, Fagrskinna, Munchs og Ungers udg. s. 152), og paa Namdalseidet om et rundagtigt fjern, hvorfra udgaar en lang og smal vik, kaldet Tarmen.” (1909, 172.)

Olsenin mukaan paikannimissä esiintyvät *vinster* ja *vomb* merkitsevät molemmat märehtijöiden mahalaukun yhtä osaa. Elof Hellquist esittää etymologisessa sanakirjassaan (Svensk etymologisk ordbok s.v. *våmm*) ruotsin *våmm*-sanalle seuraavanlaisen etymologian:

”*våmm*, magsäck hos nötkreatur där födan först nedsväljes, dial. även: buk (om människor) o. bildl. om vissa fiskredskap, t. ex. skötar; in i senare tid stundom skrivet *våmb*, fsv. *vamb* f., buk, mage = isl. *vǫmb*, no. *vomb*, da. *vom* = got. *wamba*, buk, moderliv, flfrank. *wamba* (holl. *wam*), mlty. *wamme*, fhty. *wamba* (-p-; med de dial. bif. -o-, -u-; ty. *wamme*, *wampe*), ags. *wamb* (engl. *womb*, moderliv), av germ. *wamþō.”

Lähtömuodot ovat siis samat, jotka esiintyvät Saxénin *Vampula*-nimen ja Karstenin *vammbakkan*- ja *vammbovõtjin*-nimien etymologioissa (vrt. ed.). Hellquistkin tekee selkoa myös sanan esiintymisestä paikannimissä. Hän luettelee joukon nimiä, joista käy ilmi, että *våmm*-sanueesta on saatu aineksia sekä vesistönimien että talon- ja kylännimiin. Edellisissä huomio kohdistetaan ensi sijassa nimettävän kohteen muotoon, jälkimmäisissä kohteen sijaintiin maastossa. Hellquist huomauttaa lisäksi siitä, että Ruotsissa ja Norjassa myös *mage* ’maha’ esiintyy usein järvien, selkien ja lahtien nimissä.

Vatsan ja suoliston osien nimitysten käyttö paikanniminä saattaa aluksi kuulostaa oudolta, mutta kun tarkemmin miettii, asia ei ole kovinkaan kummallinen. Muistuttavathan ruoansulatuskanava ja vesireitti monissa tapauksissa suuresti toisiaan paitsi tehtäviensä myös muotonsa puolesta, varsinkin jos norjalaisen tavoin yleensä katselee vesistöjä ylhäältä päin lintuperspektiivistä ikään kuin karttaa. On oikeastaan varsin luonnollista, että eränkävijä, joka epäilemättä tunki perinpohjaisesti saaliseläintensä ruumiinrakenteen, käytti ruumiinosien nimiä osuvasti myös nimetessään niitä reittejä, joita hän saalista pyytäessään joutui kulkemaan. Norjalaiset nimistöntutkijat ovat mielestäni joka tapauksessa perustellusti osoittaneet, että monet vesireitin osien nimet ovat saaneet alkunsa vatsaa ja suolistoa merkitsevistä appellatiiveista. Kyseessä on ns. luonnollinen nimenanto, jossa nimettävä paikka eri ominaisuuksineen assosioi nimen. Tässä tapauksessa tuloksena on vertailunimi. Viljo Nissilän mukaan huomattavan ryhmän vertailunimistä muodostavat yhtäläisyysnimet, joissa nimeäjä on havainnut selvän yhtäläisyyden paikan ja

siihen verrattavan objektin välillä (1962, 41). Varsinkin ulkoisten ruumiin-osien metaforinen käyttö vesistön osien nimeämiseen on erittäin tavallista myös suomen kielessä. Monet tällä tavoin syntyneet muodosteet ovat käytössä erisniminä. Tunnettuja ovat esim. *Joensuu*, *Koskenkorva*, *Koskenniska*, *Koskenpää*, *Merenkurkku*, *Ojansuu* ja *Vuoksenniska*.

Ainakin Norjassa ensimmäiset *vammat* todennäköisesti nimettiin metaforisesti. Tätä on kuitenkin pidettävä vain lähtökohtana. Vähitellen *vamma* vesistöön liittyvänä nimityksenä alkoi paikan originaalia muistuttavan muodon perusteella saada selväpiirteisen itsenäisen merkityksen, mikä lisäsi sanan käyttöä nimenomaan tässä merkityksessä. Tyypillinen vesistöön liittyvä *vamma*, jollaisia Norjassa on epälukuinen määrä, voidaan luonnehtia seuraavasti: 'leveähkö paikka joessa, yleensä joenmutka, johon työntyvän pitkän niemen ja usein vielä yhden tai parin pikku saaren kautta kulkee tie vesistön yli'.¹⁰ Kyseessä on siis tietyytyypillinen vesistön ylityspaikka. Tunnetuimmat *vammat* ovat juuri tällaisia paikkoja, kuten edellä lainaamistani selostuksista käy ilmi ja kartoista helposti voidaan todeta. *Vammaan* liittyy yleensä koski, mikä selittyy siitä, että kyseessä on vesistön ahtauma. On kuitenkin huomattava, että *vamma* ei välttämättä ole vesistöön liittyvä nimi. Se voi olla myös esim. laakso tai niitty tai jokin muu maastonkohta. Olennaista on nimettävän paikan muoto.

Myös Ruotsissa on lukuisasti *vammoja*. Luettelen tässä vain *-a*-llisia vesistöön liittyviä nimiä,¹¹ jotka olen poiminut Upsalan paikannimiarkiston kokoelmista: *Vamban* 'fjärd' (Blidö sn, Sthlms 1.), *Vamban* 'vik i Östersjön' (Blidö sn, Sthlms 1.), *Vammarsmålaån* 'å' (Valdemarsviks köp., Östg. 1.), *Vammasjön*, Stora och Lilla 'sjöar' (Fredrika sn, Västerl. 1.), *Vambäcken* ~ *Vammabäcken* 'bäck, som rinner norrut genom västra delen av Baltaks sn' (Skarab. 1).

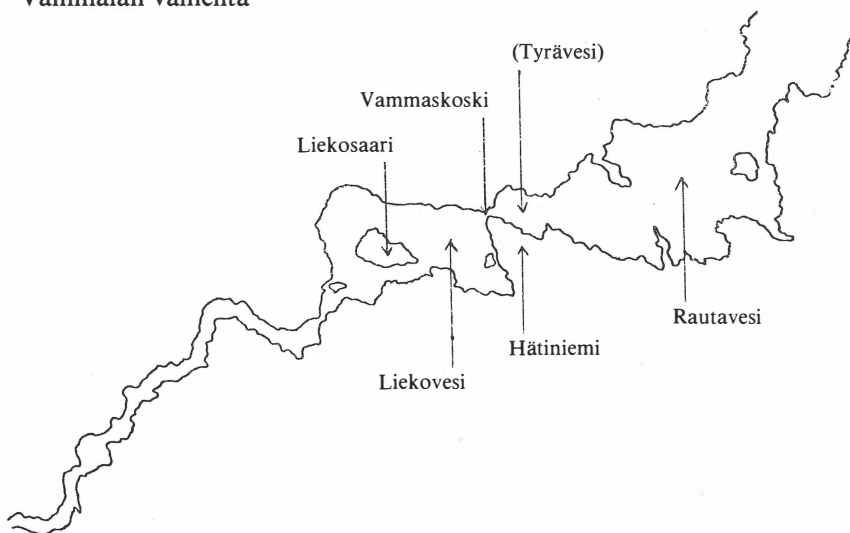
5. Palaan Satakuntaan. Vammala koskineen on mitä tyypillisin edellä selostetun kaltainen *vamma*. Niillekin, jotka eivät omakohtaisesti tunne paikkaa, silmäys karttaan riittää osoittamaan tämän todeksi (ks. oheista kaaviopiirrosta). Vanha Vammalan keskusta sijaitsee pitkällä Rautaveden ja Liekoveden mutkaan työntyvällä niemellä, jonka kallioiseen kärkeen, Hätiniemennokkaan, Vammaskosken rannalle pitkälti toista sataa vuotta sitten rakennettiin Tyrvään uusi kirkko. Myös vastapäinen ranta kaartuu koskea kohti loivaksi niemeksi, kuten *vamman* luonteeseen kuu-

¹⁰ Tähän tapaan *vamman* luonnehti Norjan paikannimiarkiston johtaja professori Per Hovda, kun kymmenkunta vuotta sitten hänen kanssaan asiasta keskustelin.

¹¹ Vrt. Wessén 1968, 73.

Kokemäenjoen ääriviivahahmotelma Vammalan vaiheilta

luu. Ennen kuin niemenkärkien välissä kuohuva Vammaskoski 1950-luvun alussa taltutettiin, sen tyrskyjä halkoi pitkänomainen saari, Koskikari, joka ruoppauksen yhteydessä hävitettiin. Tästä kohtaa Vammaskosken yli on kulkenut silta useiden vuosisatojen ajan, mutta jo paljon varhemmin, epäilemättä useiden vuosituhansien ajan, Kokemäenjoen *vamma* ja sen koski on ollut tunnettu luonnollinen vesistön ylityspaikka ja sellaisena monien tärkeiden kulkureittien solmukohta. Lainaan katkelman Vammalan kauppalan historian kirjoittajan L. A. Sillanpään tekstiä:

”Jo varhain muodostui Rauta- ja Liekoveden välissä olevaan Vammaskoskeen merkittävä kauppa- ja eräreittien sekä monien teiden yhtymäkohta ja tunnettu ylikulkupaikka. Ikivanha kauppatie eteni joensuulta etelärantaa seuraten Teljän ohi kohti Huittista, jossa siihen yhtyi Turuntie, jatkuen Vammaskosken ylittäen Karkkua kohti ja haarautuen siellä Kyröskosken suuntaan kulkevaksi Pohjantieksi ja Pirkkalan — Kangasalan kautta kulkevaksi Hämeentieksi. Kuuluisaksi muodostuikin jo keskiajalla Vammaskosken kihlakunnan silta. Lähi-vesistö oli — paitsi Kokemäenmaan ja Sastamalan välisenä kauppareittinä — merkittävä aikoinaan myös Keski-Hämeelle, jonka kauppatie kulki Pyhäjärveltä Tottijärvelle ja sieltä edelleen Rautaveden kautta Sarkolanlahteen ja jokiuomaa aina Teljään asti. Rauta- ja Liekoveden saaret olivat noina aikoina myös tärkeitä levähdys- ja kohtaamispaikkoja. Näistä saarista tärkeimmiksi muodostuivat Ekosaari

ja Liekosaari sekä erittäinkin koskien keskessä oleva, aikoinaan linnoitettu Hiukkasaari.” (Sillanpää 1962, 170).¹²

Sillanpään tekstistä käy ilmi, että Vammalasta ylös- ja alaspäin avautuva vesistö sivureitteineen, saarineen ja rantoineen on ollut koko läntisen sisä-Suomen tärkein väylä. Ei siis ole ihme, että myös vakinainen asutus levisi varhain tähän osaan Suomea, kuten historiantutkijat ja arkeologit ovat osoittaneet.¹³ Helmer Salmo huomauttaa Satakunnan rautakauden historiassaan, että Kokemäenjoki on ollut Suomen joista ainoa, jonka varret ovat olleet kauttaaltaan asuttuja. Salmon mielestä Kokemäenjoki ”on rautakaudella merkinnyt Suomelle samaa kuin Rein ja Tonava Keski-Euroopalle ja Volga Itä-Euroopalle”. (1952, 139).

Kokemäenjoella ja sen varsilla liikkui erämiehiä ja heidän saalistaan haluavia turkiskauppiaita oletettavasti jo paljon ennen kiinteän asutuksen syntyä. Pystyäkseen sopimaan kohtauspaikoista ja neuvomaan, miten niihin tullaan, heidän oli pakko nimetä paikkoja. Luonnollisinta ja samalla varmintä oli turvautua paikan luonnetta mahdollisimman hyvin ja yksiselitteisesti kuvaaviin nimiin, jollainen epäilemättä myös *vamma* on ollut.¹⁴ Toisaalta on odotuksenmukaista, että monet Kokemäenjoenkin alueen vanhoista luontonomistä, joista osa nykyisin esiintyy pitäjän-, kylän- ja talonniminä, liittyvät tavalla tai toisella kulkureitteihin ja -välineisiin sekä liikkumiseen yleensä.¹⁵

Huomiota herättävä seikka, johon monet nimistöntutkijat, historioitsijat ja arkeologit ovat kiinnittäneet huomiota, on Kokemäenjoen vanhan paikannimistön germaanisuus. Monille tämän alueen keskeisille nimille on esitetty luotettava germaaninen, usein skandinaavinen etymologia, ja vielä paljon enemmän on sellaisia epäilemättä vanhoja ja tärkeitä paikannimiä, joille on esitetty epävarma germaaninen etymologia (ja usein vähintään yhtä epävarma omapohjainen etymologia).¹⁶

¹² Viittaa tässä yhteydessä lisäksi seuraaviin lähteisiin: Luukko 1958, 10; Kaukamaa 1958, 124—125; Salmo 1952, 447—450; Suvanto 1973, 145—149, 157—161; Vitikkala 1930, 10—11, 18—19.

¹³ Ks. esim. Luukko 1958, 5—8; Kivikoski 1958, 188—189; Jaakkola 1928, 37—42; Salo 1972.

¹⁴ Pentti Virrankoski kirjoittaa osuvasti: ”Vanhoilla nimillä koetettiin sen sijaan useimmiten luonnehtia mahdollisimman sattuvasti sitä henkilöä tai paikkaa, jolle nimi annettiin, ilmeisesti siinä tarkoituksessa, että nimi olisi helppo muistaa. Lisäksi erityisesti paikannimet ovat hyvin usein ilmoittaneet jotakin käytännön elämässä tärkeää ja hyödyllistä kyseisestä paikasta”. (1978, 18.) Ks. myös Kiviniemi 1977, 197, 200—204.

¹⁵ Vrt. esim. Jaakkola 1928, 40 ja Bergsland 1967, 243—248.

¹⁶ Germaanisperäisiä etymologioita sisältyy mm. Ralf Saxénin teokseen ”Språkliga bidrag till den svenska bosättnings historia i Finland. I.” ja Heikki Ojansuon teokseen ”Suomalaista paikannimitutkimusta”. Lisäksi on olemassa monia yksittäisiä paikannimi-artikkeleita. — Ks. myös Vitikkala 1930, 22; Koskipää 1971, 3—4 (lisäksi monet nimiartikkelit); Nissilä 1959, 200—203; Bergsland 1967, 246—247; Salo 1967, 123.

Nimet ovat tietysti yhteydessä nimenantajiin ja -käyttäjiin. Tässä yhteydessä en puutu Kokemäenjoen alueen asutuksen historiaan muutoin kuin Skandinaviaan viittaavien tietojen osalta. Kiintoisimpia ovat ne tiedot, jotka kertovat väestön liikkeistä Pohjanlahden suunnasta Kokemäenjokea ylöspäin. Viime aikoina näitä on käsitellyt varsinkin Unto Salo. Hänen mukaansa Pohjanlahden rannikon pronssikulttuuri, joka ajoittuu vuosiin n. 1300 eKr. — 400 eKr., on Suomen kulttuurikaudesta kaikkein skandinaavisin. Yhteydet olivat kiinteät Etelä-Skandinaviaan, ennen muuta Ruotsin Uplantiin. Myöhemmin uusi asutus työntyi Satakunnan ja ehkä Etelä-Pohjanmaan rannikon suunnasta Kokemäenjokea ylöspäin ainakin keskiseen Satakuntaan saakka, mahdollisesti kauemaksikin.¹⁷

6. Edellä selostetut Länsi-Suomen ja Skandinavian varhaiset kosketukset sopivat erittäin hyvin taustaksi sille kulttuuritraditiolle, jonka muistoina ovat mm. Satakunnan lukuisat vanhat skandinaaviset paikanimet, *vamma*-nimet näihin mukaan luettuina. Pääosa mainitsemistani Skandinavian *vamma*-nimistähän sijoittuu juuri Mälärin järviolueelle ja Etelä-Norjaan.

Kielellisesti Suomen *vamma*-nimien sovittaminen yhteen tunnettujen tai oletettujen alkumuotojensa kanssa ei aiheuta ylipääsemättömiä vaikeuksia. Aivan yksinkertainen ei asia kuitenkaan ole, sillä sanueen kehitykseen skandinaavisella taholla liittyy eräitä normaalista äännekehityksestä poikkeavia piirteitä. Niinpä ensi tavun *a* on tässä sanueessa *mb*:n edellä monissa murteissa muuttunut *å*:ksi. Elias Wessén arvelee, että tämä myös kirjakieliin vakiintunut labiaalistuminen olisi lähinnä sananalkuisen *v*:-n aiheuttama muutos.¹⁸ Lisäksi sekä *a*:llisissa että *å*:llisissa muodoissa esiintyy yhtäältä assimiloitumaton *mb*, toisaalta siitä assimilaation tuloksena syntynyt *mm*. Tämä kahtalaisuus perustuu eri murteiden erilaiseen käytäntöön.¹⁹

Suomen *vamma*-nimistön lähtökohdaksi tuntuisi parhaiten sopivan muinaisruotsin *vamb* f. : *vambar* (yks. gen.) : *vamba* (mon. gen.). Lainan lähtökohtana on usein ollut obliikvisija. Tässä tapauksessa luonnolliselta tuntuisi monikko, lähinnä juuri *vamba*, joka esiintyy nimissä myös skan-

¹⁷ Ks. Salo 1978, 32—38. Unto Salon uusin tätä aihetta käsittelevä laaja tutkimus ”Länsi-Suomen rautakautisen asutuksen alkuperä varhaisen rautakauden ja pronssikauden näkökulmasta” on käsikirjoituksena. — Ks. myös Kivikoski 1958, 188 ja Kiviniemi 1971, 116—119. — Satakunnankin asutushistorian kannalta merkittävän kainulaiskysymyksen joudun sivuuttamaan kokonaan.

¹⁸ Ks. Wessén 1968, 73.

¹⁹ Ks. Wessén 1968, 88.

dinaavisella taholla. Assimilaatio *mb* > *mm* on voinut tapahtua jo ennen lainausta tai vasta lainaamisen jälkeen. Jälkimmäisessä tapauksessa lainaamisen ajankohta olisi varhaisempi. Primaari laina lienee siis *vamma* tai sitä edeltävä **vampa*. *Vammaskosken* alkuosan loppu-*s* tuskin selittyy suoraan vanhan lainan pohjalta genetiivin *-s*:ksi; odotuksenmukainen muoto olisi pikemminkin **Vammarkoski* (yks. gen:n pohjalta) tai **Vammakoski* (mon. gen:n pohjalta). Ilmeisesti *Vammaskosken -s-* onkin myöhempää aineista, joskaan ei ole helppo sitovasti osoittaa, mistä se on peräisin. Erityisesti kannattaa mielestäni huomata, että *-s-* esiintyy tiettävästi vain *Vammaskoski*-nimessä; muissa *vamma*-nimissä sitä ei ole (ks. myös s. 99). Paralleelina voisi mainita lukuisat *kyrö*-nimet, joista tunnetuimpiin kuuluvissa *Kyröskoskessa* ja *Kyrösjärvässä* on sama problemaattinen *-s-*; yleensä *kyrö*-alkuisissakaan yhdysnimissä ei tätä *-s-*:ää ole.²⁰ Jos oletetaan, että *-s-* on vanhastaan kuulunut *Vammaskosken* suomenkieliseen nimiasuun, voisi ajatella, että *Vammaskoski*-nimi syystä tai toisesta on mukautettu Kokemäenjoen vesistöalueelle varhain vakiintuneeseen *-s-*loppuisen alkuosan sisältävään yhdysnimityyppiin; vrt. esim. *Kiiko(i)sjärvi*, *Pirjeskoski*, *Keihäskoski* jne., joissa *-s-* yleensä selittyy vaikeuksista. Toinen mahdollisuus on se, että *Vammaskosken* varhaisimman tunnetun kirjoitusasun *Vammais färss* takana onkin odotuksenmukainen suomenkielinen **Vammankoski* tai ehkä vieläkin todennäköisempi monikon toisen genetiivin sisältävä **Vammainkoski* ja että *-s-* ehkä edellä mainitusta yhdysnimityypistä tukea saaden on siirtynyt ruotsinkielisestä nimiasusta myös suomenkieliseen.

Vammala edustaa paikannimistössämme erittäin tavallista *-la/-lä-*johtimellista tyyppiä ja rinnastuu suoraan sellaisiin nimiin kuin *Jokela*, *Järvelä*, *Kumpula*, *Mäkelä*, *Niemelä*, *Ojala* jne. Valtaosaltaan tämä nimistö on verraten nuorta.²¹ Johdin on kuitenkin ikivanha. Sen perusfunktioita on paikkaa merkitsevien appellatiivien tuottaminen, esim. *ap-pela*, *etelä*, *manala*, *miehelä* jne.²² Ehkä myös *vammala* on alkuaan ollut vastaavanlainen appellatiivi 'paikka, jossa on vamma tai vammoja, joka sijaitsee vammassa' ja vasta siitä kehittynyt erisnimeksi.

Mainitsin edellä Vammalan olevan mitä tyyppillisin vamma siinäkin tapauksessa, että kyseessä olisi alkuaan ollut vertailunimi, joka olisi assosioitu paikan sijainnin ja muodon perusteella. Arvelen kuitenkin, että

²⁰ Ks. Lahti-Mononen 1968, 197—198 ja siinä mainittua kirjallisuutta. — Vastaavanlaisia tapauksia näyttäisi olevan muitakin, esim. **Jyräskoski*; ks. Koskipää 1971, 54—56. Ks. myös Kiviniemi 1977, 166—171, 188.

²¹ Ks. Nissilä 1962, 92.

²² Hakulinen 1979, 129—130. Ks. Kiviniemi 1975, 54—57 sekä siinä mainittua kirjallisuutta.

lainauksen kohteena oli jo luontonimeksi kehittynyt appellatiivi, vaikka sellaista lainaaminen ei Nissilän mukaan olekaan tavallista.²³ Nähdäkseni on täysin mahdollista, että samaa alkuperää ovat muutkin *vamma*-nimet, joista tunnetuimmat lienevät Rovaniemen *Vamma* t. *Vammavaara* 'jyrkkärinteinen vaara, jonka lounaisosa: Tynnyripäri' (Rov, Irma Naukkarinen 1970) ja *Vammalampi* 'lampi, joka sijaitsee Vammavaaran laidassa; siitä lähtee *Vammaoja*' (Rov, Kauko Saraste 1951). Käytössä on myös genetiivialkuinen nimi *Vammanoja* (Rov, Eeva Honkala 1961). Monilukuisiin skandinaavisiin *vamma*-nimiin rinnastuu myös esim. Koski Tl:n *Vamma*, josta Heikki Viironen on v. 1966 kirjoittanut muistiin seuraavat tiedot: "Tila, lohkaistu Mikolan tilasta v. 1934. Ensimmäinen omistaja Väinö Mikola. Mäki, jossa talon rakennukset sijaitsevat *vammamäki*. — Isonjaon asiakirjoissa v:lta 1784 niitynnimi *Wamba*. Nimen merkitystä ei kylässä enää ymmärretä." Nimitoimiston kokoelmista olen poiminut kaksi muutakin 1700-luvun asiakirjoissa mainittua niitynnimeä: Loimaan (1785) *Wamma hara* 'Kurittulan kylän D. Nissilän talon niitty' ja Alastaron (1795) *Wamman Tanhua* 'Kojon kylän Heikalan talon niitty'.

Vamma-nimien kanssa samaan pesueeseen kuulunevat myös *Vampula* ja muut *vampu*-nimet. Ne näyttäisivät edustavan vielä vanhempaa kerrostumaa, sillä niiden luonnollisin lähtökohta olisi germaanisella taholla Hellquistin (s.v. *vamm*) lähtömuodoksi rekonstruoima *wamþō tai siitä kehittynyt *wambu. Nuoria tuskin ovat *vammatkaan*. Tuntuisi houkuttelevalta ajatella, että *vamma* kuuluisi lähimain samanaikaiseen germaanisten lainojen kerrostumaan kuin *lieko*, joka esiintyy nimen alkuosana Vammaskosken alapuolisessa *Liekovedessä* ja Liekoveden keskellä olevassa *Liekosaassa*. *Lieko*-sanän vanhuuteen viittaa Jorma Koivulehto viime vuoden Virittäjän viimeisessä numerossa: "Jos *laho*, kuten *paha*, on tuskin ajanlaskun taitetta nuorempi, miten vanha on sitten samasta originaalista lainautunut *lieko*?"²⁴

On mahdollista, jopa luultavaa, että luonnonpaikkoihin liittyvä *vamma*-appellatiivi on lainaamisen aikoihin vielä yhdistetty mahalaukun osaa tarkoittavaan originaaliinsa. Tähän mielestäni saattaisi viitata Vammaskosken yläpuolella olevasta Rautaveden länsipäästä (aikaisemmin ehkä koko nykyisestä Rautavedestä) vanhastaan käytetty arvoituksellinen nimi *Tyrävesi*, josta 1700-luvulla elänyt kirkkoherra Johan Hornborg perimätietoon viitaten arveli *Tyrvää*-nimenkin olevan lähtöisin.²⁵ Kyseessä tuskin on pelkkä sattuma, mutta tässä yhteydessä en ryhdy tar-

²³ Ks. Nissilä 1962, 40—41, 148.

²⁴ Koivulehto 1979, 274. Ks. myös Kiviniemi 1978, 74—76 ja Salo 1969, 227.

²⁵ Hornborg 1752/1954, 22. Ks. myös Sillanpää 1962, 23.

kemmin pohtimaan, minkälaisia mahdollisuuksia *vamma-* ja *tyrä-*nimien rinnakkain asettamiselle voisi löytyä.²⁶

7. *Vammalan* ja *Vammaskosken* pohjana oleva *Vamma* edustaa nähdäkseni alueensa ikivanhaa nimikerrostumaa. Katsoessaan kaupunkinsa nimen sopivan hyvin nykyaikaan ja tulevaisuuteen vammalalaisten ei siis tarvitse kantaa huolta nimen menneisyydestä. Germaaniin kieleen *Vammalaa* ei tarvitse kääntää, koska se kääntämättäkin on käypä nimi. Ainoa tehtävä näyttääkin olevan vammalalaisten tai pikemminkin ehkä ulkopuolisten mielteiden suuntaaminen nimen edellyttämällä tavalla. Esittämäni etymologian pohjalta voisi suositella, että itse kukin mieltymyksensä mukaisesti tulkitsisi Vammalan Satakunnan sydämeiksi tai aiheeseen kenties vielä paremmin luontuen Satakunnan navaksi.

LÄHDEKIRJALLISUUS

Bergsland, Knut (1967), "Uumaja, Luulaja ym.". Virittäjä. Helsinki. | Eurén, G. E. (1860), Suomalais-Ruotsalainen sanakirja. Hämeenlinna. | Finlands medeltidsurkunder V (1928). Toim. Reinhold Hausen. Helsingfors. | Ganander, Christfrid (1787/1940), Nytt Finskt Lexicon III. Näköispainos. Porvoo. | Hakulinen, Lauri (1979), Suomen kielen rakenne ja kehitys. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Keuruu. | Hellqvist, Elof (1957), Svensk etymologisk ordbok. Tredje upplagan. Band II. Malmö. | Hornborg, Johan (1752/1954), "Kertomus Tyrvään pitäjästä". Suom. Toivo T. Rinne. Tyrvään Seudun Museo- ja Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja n:o XXVI. Vammala. | Hovda, Per (1945), "Fossenamn". Maal og minne. Oslo. | Itkonen, Erkki — Joki, Aulis J. — Peltola, Reino (1975), Suomen kielen etymologinen sanakirja V. Helsinki. | Jaakkola, Jalmari (1928), "Lounais-Satakunnan entisistä kulkureiteistä". Satakunta II. Toinen painos. Vammala. | Karsten, T. E. (1921), Svensk bygd i Österbotten I. Helsingfors. | Kaukamaa, L. I. (1958), "Satakunta". Oma maa 3. Porvoo. | Kivikoski, Ella (1958), "Suomen rautakausi". Oma maa 4. Porvoo. | Kiviniemi, Eero (1971), Suomen partisiippinimistöä. Forssa. | Kiviniemi, Eero (1975), Paikannimien rakennetyypeistä. Suomi 118:2. Helsinki. | Kiviniemi, Eero (1977), Väärät vedet. Tutkimus mallien osuudesta nimenmuodostuksessa. Helsinki. | Kiviniemi, Eero (1978), "Paikannimistö systeeminä". Nimistöntutkimus ja paikallishistoria. Toim. Eero Kiviniemi. Helsinki. | Koivulehto, Jorma (1979), "Lainoja ja lainakerrostumia". Virittäjä. Helsinki. | Koskipää, Ritva (1971), Kokemäenjoen koskien nimet. Laudaturtyö. Helsingin yliopisto. | Lahti-Mononen, Ritva (1968), "Kyrönkaituri ja eräät muut kyrö-nimet". Virittäjä. Helsinki. | Luukko, Armas (1958), "Suomen asuttaminen". Oma maa 1. Porvoo. | Lönnrot, Elias (1880/1958), Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja II. Kol-

²⁶ Pikaisen silmäyksen perusteella olen tullut siihen tulokseen, että monet *tyrä-*nimet, esim. *Tyräjärvi* (Kangasala, Maire Hovi 1966; Kannonkoski, Jaakko Lehtonen 1966; Kittilä, Tuuli Torvinen 1964), *Tyräkoski* (Kannonkoski, Jaakko Lehtonen 1966), *Tyrälahti* (Kuhmo, Anne-Maria Mikkola 1975), *Tyrälammet* (Kuhmo, Hanna Kilpeläinen 1958), *Tyräoja* (Nousiainen, Eira Söderholm 1973) ja *Tyrävaara* (Kuhmo, Hanna Kilpeläinen 1958), rinnastuvat sekä rakenteensa että tarkoitteensa puolesta *vamma-*nimiin. Rinnakkaistarkastelu olisi ehkä ulotettava *suoli-*nimiinkin; esim. Rovaniemen *Vammavaaran* ja sen eteläpuolella olevan *Vamma-aapa-*nimisen suon välistä virtaa *Suolijärvestä* laskeva *Suolijoki* ja myös Kokemäeltä tunnetaan kosken-, alkuaan ehkä lahden nimi *Umpisuoli* (Koskipää 1971, 173—174); vrt. Olsen 1909, 172. Ks. myös Kiviniemi 1977, 190.

mas, Manul-menetelmällä jäljennetty painos. Porvoo. | Olsen, Magnus (1909), "Bidrag til forklaring af norske stedsnavne". Historisk Tidsskrift udgivet af Den norske historiske forening. Fjerde Række. Femte Bind. Kristiania. | Nissilä, Viljo (1959), "Tampere-nimestä". Virittäjä. Helsinki. | Nissilä, Viljo (1962), Suomalaista nimistöntutkimusta. Helsinki. | Nykysuomen sanakirja (1973). Neljäs painos. Porvoo. | Ojansuu, Heikki (1920), Suomalaista paikannimitutkimusta. I. Helsinki. | Oksanen, Ritva (1975), Kokemäenjokeen laskevien jokien ja ojien nimiä. Laudaturtyö. Helsingin yliopisto. | Salmo, Helmer (1952). Satakunnan historia II. Rautakausi. Vammala. | Salo, Unto (1967), Häme ja Satakunta. Eripainos teoksesta Satakunta XVIII. Keuruu. | Salo, Unto (1969), "Itämerensuomalaisten kielten varhaisimmat germaaniset lainasanat esihistorian näkökulmasta". Kalevalaseuran Vuosikirja 49. Helsinki. | Salo, Unto (1972), "Mistä Tyrvään seudun vanhin asutus on peräisin". Tyrvään Seudun Museo- ja Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja XLVI. Vammala. | Salo, Unto (1978), "Suomen esihistoriallisen rannikkoasutuksen etnisiä ongelmia". Nimistöntutkimus ja paikallishistoria. Toim. Eero Kiviniemi. Helsinki. | Saxén Ralf (1900), "Huomioita suomalaisen persoonallisen nimistön alalta". Virittäjä. Helsinki. | Saxén, Ralf (1905), Språkliga bidrag till den svenska bosättningsens historia i Finland I. Helsingfors. | Setälä, E. N. (1913), "Bibliographisches verzeichnis der in der literatur behandelten älteren germanischen bestandteile in den ostseefinnischen sprachen". Finnisch-ugrische Forschungen 13. Helsingfors. | Sillanpää, L. A. (1962), Vammalan kauppalan historia 1897—1961. Vammala. | Suvasanto, Seppo (1973), Satakunnan historia III. Keskiaika. Pori. | Wessén, Elias (1968), Svensk språkhistoria I. Ljudlära och ordböjningslära. Åttonde upplagan. Lund. | Virrankoski, Pentti (1978), "Mitä historiantutkija odottaa nimistöntutkimukselta". Nimistöntutkimus ja paikallishistoria. Toim. Eero Kiviniemi. Helsinki. | Vitikkala, Helvi (1930), Nykyisen Tyrvään kylän- ja talonnimistö ennen vuotta 1901. Laudaturtyö. Helsingin yliopisto.

AIMO HAKANEN: *Wurde mit V a m m a l a die richtige Wahl getroffen?*

Im Zuge der im Jahre 1973 in Satakunta durchgeführten Gemeindezusammenlegung wurden die Stadt Vammala sowie die Gemeinden Tyrvää und Karkku vereinigt. Die dadurch entstandene neue Stadt behielt weiter den Namen *Vammala*, obgleich viele Leute der Auffassung waren, dass es sich hierbei im Vergleich zu den anderen zur Disposition stehenden Namen (*Tyrvää*, *Karkku*, *Sastamala*, *Vammaskoski*) um einen jungen und künstlichen Namen handele.

Es ist evident, dass *Vammala* denselben Ursprung hat wie *Vammaskoski* das erstmals 1553 als *Wammais färss* urkundlich bezeugt sein dürfte. Die Namen *Vammaskoski* und *Vammala* wurden volksetymologisch meist mit dem Wort *vamma*, einem germanischen Lehnwort, in der Bedeutung 'Verletzung, Schaden, Entstellung' in Zusammenhang gebracht. Erst unlängst wurde die Ansicht vorgetragen, der erste Bestandteil des Namens *Vammaskoski* müsse mit dem Familiennamen *Vamma(i)nen* in Verbindung gebracht werden.

Mir scheinen alle bisher vorgetragenen Etymologien der Namen *Vammaskoski* und *Vammala* unbefriedigend zu sein. Meiner Meinung nach muss man bei der Klärung der Herkunft dieser Namen davon ausgehen, dass es sich dabei um Bezeichnungen für uralte, wichtige Verkehrswege handelt, für welch erstere ein vor diesem Hintergrund einleuchtender Ausgangspunkt gefunden werden müsste. Ein solcher ist, soweit ich sehe, auch existent.

In Südnorwegen nahe bei Askim findet sich im Glomma—Fluss ein grosser Wasserfall, der *Vamma* heisst. Ausserdem lassen sich in Norwegen häufig andere *vamma*-Namen nachweisen, von welchen die meisten Gewässern zugehören. Die norwegischen Forscher haben nach meiner Meinung den begründeten Nachweis dafür erbracht, dass diesen Namen

ein Wort zugrunde liegt, das einen bestimmten Teil des Magens der Wiederkäuer bezeichnet und im Neunorwegischen in der Form *vomb* existiert. Frühere Formen dieses Wortes stellen z.B. das altschwedische *wamb* und das gotische *wamba* dar; als Wurzel wurde german. *wambō rekonstruiert. Als Gewässern zugeordnetes Appellativ hat *vamma* die Sonderbedeutung "eine etwas breitere Stelle im Fluss, im allgemeinen eine Flusswindung, über die ein Weg führt, der sich die langgezogene Landspitze und oft eine oder mehrere kleine Inseln zunutze macht." Auch bei den anderen *vamma*-Namen, welche sich nicht auf Gewässer beziehen, scheint der topographische Charakter und die besondere Lage bezüglich der Umgebung ausschlaggebend für die Bezeichnung gewesen zu sein. Derartige auf Gewässer bezogene und andere *vamma*-Namen finden sich ausser in Norwegen auch in Schweden, vor allem im Gebiet des Mälarsees.

Das an der zentralen Übergangsstelle über dem Kokemäenjoki am Kreuzungspunkt alter Verkehrswege gelegene Vammala mit seinem Wasserfall stellt auch aufgrund des topographischen Charakters der Stelle das allertypischste der oben dargelegten *vamma*-Beispiele dar. Meiner Meinung nach gehören *Vammaskoski* und *Vammala* zu den skandinavischen *vamma*-Namen und damit zu den zahlreichen Ortsnamen germanischen Ursprungs, die sich im Gebiet des Kokemäenjoki finden. Den Hintergrund der Entlehnungen muss man wohl in den mächtigen kulturellen Einflüssen während und nach der Bronzezeit suchen, die von den festen Verbindungen zeugen, welche damals zwischen Südsandinavien und dem Ostufer des Bottnischen Meerbusens bestanden.

Sprachlich macht es keine unüberwindlichen Schwierigkeiten, *Vammala* und *Vammaskoski* mit den skandinavischen *vamma*-Namen oder deren erschlossenen Urformen in Zusammenhang zu bringen. Am besten liesse sich das altschwed. *vamb* f. : *vambar* (Gen.Sg.) : *vamba* (Gen.Pl.) als Quelle der Entlehnung betrachten, das vielleicht am ehesten, wenn man vom obliquen Kasus des Plurals ausgeht, im Finnischen *vampa oder assimiliert *vamma* ergeben hätte. Problematisch bleibt das -s- in *Vammaskoski*, das ganz offensichtlich spätere Zufügung ist. Es bleibt anzumerken, dass der Name *Vammaskoski* bezeichnend ist für den im Gewässerbereich des Kokemäenjoki schon früh gebräuchlichen Typ der zusammengesetzten Namen für Seen und Wasserfälle, in welchen der erste Bestandteil des Namens auf -s- endet.

Den gleichen Ursprung haben wahrscheinlich auch die anderen finnischen *vamma*-Namen, desgleichen auch *Vampula* und die anderen *vampu*-Namen. Die Bezeichnung dürfte auch hier ihren Ausgang vom *vamma*-Appellativ genommen haben, das zur Zeit seiner Entlehnung noch mit der Bedeutung seines Originals als eines bestimmten Teils des Magens der Wiederkäuer in Verbindung gebracht wurde. Darauf wurde u.a. der von alters her gebräuchliche Name *Tyrävesi* für den oberhalb des Vammaskoski gelegenen Rautavesi-See hinweisen. Der erste Namensbestandteil des unterhalb des Vammaskoski gelegenen *Liekovesi* und der in seiner Mitte befindlichen Insel *Liekosaari*, das uralte germanische Lehnwort *lieko* ('umgefallener Baum, Moorholz'), dürfte zu dem Schluss berechtigen, dass die *vamma*-Namen einer etwa gleichzeitigen Lehnschicht angehören und als solche ganz sicher ältestes auf den heutigen Tag überkommenes Namengut darstellen.